

Szpiegostwo Rosji w UE – metody działania i wyzwania

Elżbieta Kaca

Rosyjskie służby wywiadowcze aktywnie rozwijają w UE sieć szpiegów. Choć państwa członkowskie starają się temu przeciwdziałać i reagować w sposób skoordynowany, wiele z nich ma ograniczone zdolności operacyjne. Przeszkodami w podejmowaniu współpracy na poziomie UE są m.in. różnice w postrzeganiu zagrożeń i brak wzajemnego zaufania. Mając na celu rozwój wspólnych kompetencji, unijna dyplomacja może informować społeczeństwa państw członkowskich o rosnącej skali zagrożeń, publikując regularne raporty na ten temat.

W reakcji na inwazję Rosji na Ukrainę państwa UE, które zachowują kompetencje w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego, podjęły bezprecedensowe kroki na rzecz ograniczenia szpiegostwa Rosji. W ramach tych działań od lutego 2022 r. wydalili z terytorium UE ok. 490 rosyjskich dyplomatów, w większości uznawanych za funkcjonariuszy wywiadu bądź ich współpracowników, najwięcej z Bułgarii (70), Polski (45), Francji (41), Niemiec (40), Belgii (40, w tym 19 akredytowanych przy UE), Słowacji (38), Słowenii (33), Włoch (30) i Hiszpanii (25). Wpisuje się to w trend coraz częstszego publicznego identyfikowania i sankcjonowania szpiegów Rosji w UE, zauważalny od 2018 r., gdy w związku z nieudanym zamachem rosyjskich służb na Siergieja Skripala i jego córkę w Wielkiej Brytanii państwa członkowskie wydalili ok. 70 rosyjskich dyplomatów.

Charakterystyka działań Rosji. Prowadząc konfrontacyjną politykę wobec Zachodu, Rosja od co najmniej dekady intensyfikuje aktywność wywiadowczą w UE, by zwiększyć skuteczność polityki zagranicznej, wzmocnić potencjał wojskowo-technologiczny i realizować w UE zadania operacyjne, np. zamachy czy akcje sabotażowe. Rosyjskie służby starają się pozyskiwać niejawne informacje o sytuacji bezpieczeństwa i politycznej państw członkowskich, ich infrastrukturze krytycznej, technologii, danych cywilnych, np. dotyczących rosyjskich dysydentów, a także o UE i NATO (patrz tabela). Choć działalność rosyjskiego wywiadu obejmuje całe terytorium UE, szpiedzy są szczególnie aktywni w państwach, w których mieszczą się infrastruktura NATO i siedziby instytucji międzynarodowych. Przypadki szpiegostwa zidentyfikowane dotychczas przez kontrwywiad

i dziennikarzy śledczych (m.in. Bellingcat) dotyczą np. instytucji UE i NATO w Belgii (w Brukseli), bazy NATO we Włoszech (w Neapolu) czy ćwiczeń wojskowych NATO w państwach bałtyckich. W związku z inwazją na Ukrainę obszarem zainteresowania rosyjskich służb są kwestie relacji UE i NATO z tym państwem, szczególnie udzielana mu pomoc wojskowa (m.in. szlaki transportowe dostaw broni, ćwiczenia) oraz technologie, do których Rosja ma utrudniony dostęp ze względu na sankcje.

Rosja realizuje działalność wywiadowczą w UE poprzez wiele instytucji, spośród których najważniejszą rolę odgrywają wywiad wojskowy (GRU), Służba Wywiadu Zagranicznego (SWZ) i Federalna Służba Bezpieczeństwa (FSB). Mają one duże zdolności operacyjne – szacuje się, że tylko SWZ zatrudnia co najmniej 13 tys. osób. Rosyjskie służby sukcesywnie rozwijają [cyberszpiegostwo](#), ale nadal podstawą ich funkcjonowania są klasyczne metody pozyskiwania niejawnych informacji za pomocą rozbudowanej sieci szpiegów. Należą do niej przede wszystkim funkcjonariusze pracujący jako dyplomaci – immunitet pozwala im uniknąć procesu karnego, a w przypadku zdemaskowania mogą zostać uznani za personae non gratae i wydaleny. Według dostępnych ocen unijnych służb wywiadowczych szpiedzy stanowią znaczną część korpusu dyplomatycznego Rosji w państwach członkowskich. W 2021 r. szwedzki wywiad szacował, że jedna trzecia pracujących w tym kraju rosyjskich dyplomatów była oficerami wywiadu. Wielu z nich zajmuje się rekrutacją informatorów, a jeden oficer może utrzymywać jednocześnie 3–5 kontaktów. Szpiedzy mogą też działać w kraju docelowym bez immunitetu dyplomatycznego – są to obywatele Rosji

BIULETYN PISM

działający pod przykryciem, posługujący się sfałszowaną tożsamością (tzw. nielegalowie). Wywiad Rosji rekrutuje na agentów cudzoziemców mających dostęp do niejawnych informacji, np. urzędników, wojskowych, dziennikarzy czy analityków instytucji badawczych. Werbuje ich często na terytorium Rosji spośród osób regularnie ją odwiedzających, mających pozytywny lub neutralny stosunek do rosyjskich władz i będących w stanie wykonywać zadania wywiadowcze. Rosyjskie służby rekrutują też cudzoziemców do wykonywania zadań polegających np. na obserwacji infrastruktury wojskowej i krytycznej, m.in. marynarzy do monitorowania portów.

Wyzwania dla UE. Część państw członkowskich, prowadząc przychylną politykę wobec Rosji, nie podejmuje widocznych działań wobec jej szpiegów. Wynika to m.in. z przyjętej w tych państwach oceny zagrożeń bezpieczeństwa oraz skali powiązań gospodarczych z Rosją. Cypr, Malta i Węgry nie wydały po inwazji Rosji żadnego jej dyplomaty, a na terytorium Węgier pozostaje co najmniej 50 z nich. Austriackie władze wydały 4 dyplomatów, podczas gdy pracuje tam ok. 60. Samo usuwanie rosyjskich oficerów wywiadu działających jako dyplomaci nie paraliżuje aktywności służb wywiadowczych Rosji, jednak ją utrudnia. Należy mieć na uwadze, że rosyjscy szpiedzy, pozostając w państwach UE, mogą działać na terytorium całej strefy Schengen i rozwijać sieć kontaktów. W latach 2010–2021 w państwach Unii miało miejsce 59 postępowań wobec obywateli UE, które dotyczyły przekazywania informacji obcemu wywiadowi. Większość dotyczyła szpiegostwa na rzecz rosyjskiego wywiadu, a blisko dwie trzecie miało miejsce w państwach bałtyckich i w Polsce. Na ich podstawie skazano 42 osoby (dane Swedish Defence Research Agency). Po rosyjskiej inwazji tylko w niektórych państwach zwiększyła się liczba postępowań. Mimo że wszczynanie procesów sądowych jest tylko jedną z metod zwalczania szpiegostwa, ma znaczenie m.in. dla uświadamiania społeczeństwa na temat potencjalnych kar związanych z podejmowaniem współpracy z wywiadem obcych państw.

Choć ze względu na niejawnosć funkcjonowania trudno ocenić skuteczność służb kontrwywiadowczych państw członkowskich, ograniczeniem w ich działaniach mogą być niewystarczające zasoby kadrowe w niektórych krajach. Mimo że po inwazji Rosji na Ukrainę kilka państw (np. Holandia i Belgia) planuje zwiększyć budżet i personel służb kontrwywiadowczych lub zaostrzyć przepisy prawne, zdolności członków UE w tej dziedzinie są zróżnicowane. Rozbudowane służby wywiadowcze i kontrwywiadowcze

funkcjonują we Francji (ok. 13 tys. pracowników, w tym ok. 3,8 tys. w kontrwywiadzie) i w Niemczech (ok. 10,4 tys. na poziomie federalnym, w tym ok. 1100 w kontrwywiadzie wojskowym), pozostałe państwa posiadają jednak dużo mniejsze zasoby kadrowe, np. Hiszpania – ok. 6,5 tys. osób, Szwecja – ok. 2,7 tys., Holandia – ok. 2,3 tys., Belgia – ok. 1,2 tys. (dane m.in. Agencji Praw Podstawowych). Część państw wykorzystuje informacje dostarczane przez sojuszników spoza UE – USA i Wielką Brytanię.

Wielostronną współpracę operacyjną służb w UE ogranicza obawa przed możliwą infiltracją wywiadu jednego z państw, a także kwestia ochrony własnych źródeł informacji. Choć na poziomie UE mechanizm dobrowolnej wymiany niejawnych informacji przez państwa członkowskie istnieje w ramach Dyrekcji Wywiadu Sztabu Wojskowego UE i [Centrum Wywiadowczego i Sytuacyjnego UE \(EU INTCEN\)](#), w ograniczonym stopniu wykorzystują one to rozwiązanie. Państwa UE preferują współdziałanie bilateralne i bezpośrednią wymianę informacji z sojusznikami. Estonia np. kooperuje z pozostałymi państwami graniczącymi z Rosją w celu identyfikacji rosyjskich szpiegów. Państwa posiadające zaawansowane technologie wywiadowcze wolą też współpracować z odpowiednikami o podobnym potencjale.

Wnioski. Dotychczas wykryte przypadki rosyjskiego szpiegostwa w UE potwierdzają, że Rosji udaje się lokować szpiegów w strategicznie istotnych komórkach instytucji państw członkowskich (patrz tabela). Mimo zmniejszenia w 2022 r. liczby oficerów wywiadu pracujących pod przykryciem dyplomatycznym Rosja – ze względu m.in. na różną politykę państw członkowskich – nadal ma duży potencjał prowadzenia działań szpiegowskich. Biorąc pod uwagę długotrwały charakter agresji przeciw Ukrainie i międzynarodowe sankcje, aktywność Rosji będzie się nasilać. By jej przeciwdziałać, konieczne jest m.in. wzmocnienie zdolności kontrwywiadowczych w UE. W celu zwiększenia publicznej świadomości na temat skali szpiegostwa w UE dokonywanego przez państwa trzecie, w tym Rosję, Europejska Służba Działań Zewnętrznych mogłaby konsolidować i udostępniać w postaci regularnych raportów informacje na temat takich incydentów i toczących się postępowań, wskazując przedmiot zainteresowania obcego wywiadu i straty poniesione przez UE. W przypadkach identyfikowania kolejnych rosyjskich dyplomatów jako szpiegów Polska mogłaby także zachęcać państwa UE do koordynacji akcji ich wydalania z terytorium Unii.

BIULETYN PISM

Tabela

Przykłady zatrzymania, skazania i wydalenia osób oskarżonych o szpiegostwo na rzecz Rosji w latach 2020–2022 w UE

Data	Przedmiot sprawy
Bułgaria	
marzec 2021	Zatrzymanie sześciu obywateli Bułgarii – pięciu z nich to byli lub czynni wojskowi, w tym funkcjonariusze wywiadu wojskowego. Aresztowani mieli dostarczać Rosjanom informacje na temat m.in. modernizacji krajowych sił zbrojnych, polityki UE i NATO wobec Rosji, Białorusi i Ukrainy, działań Agencji Komunikacji i Informacji NATO.
Dania	
lipiec 2020	Oskarżenie obywatela Rosji, inżyniera, o dostarczanie Rosji informacji o duńskiej technologii energetycznej.
Holandia	
czerwiec 2022	Zatrzymanie rosyjskiego oficera GRU Sergieja W. Czerkasowa podającego się za brazylijskiego badacza przy próbie uzyskania praktyk w Międzynarodowym Trybunale Karnym.
grudzień 2020	Wydalenie dwóch rosyjskich oficerów wywiadu pracujących jako dyplomaci za pozyskiwanie poufnych informacji dotyczących sztucznej inteligencji, półprzewodników i nanotechnologii.
Niemcy	
grudzień 2022	Zatrzymanie pracownika niemieckiego wywiadu (BND) Carstena L. w związku z podejrzeniem o przesyłanie niejawnych informacji rosyjskiemu wywiadowi; według doniesień medialnych był szefem oddziału w wydziale rozpoznania technicznego BND.
czerwiec 2021	Zatrzymanie rosyjskiego naukowca Ilnura N. za przekazywanie rosyjskiemu wywiadowi informacji o programie rakiet kosmicznych Ariane.
luty 2021	Oskarżenie obywatela Niemiec Jensa F., pracownika ochrony niemieckiego parlamentu, o przekazanie Rosji w 2017 r. informacji o nieruchomościach używanych przez niemiecki parlament (m.in. planu budowy i instalacji).
Polska	
kwiecień 2022	Zatrzymanie obywatela Rosji, który zbierał informacje o gotowości bojowej wojsk RP i NATO. Mieszkał w Polsce od 18 lat i prowadził działalność gospodarczą.
marzec 2022	Zatrzymanie obywatela RP, urzędnika, który przekazywał rosyjskiemu wywiadowi dane z jednego z urzędów stanu cywilnego Warszawy.
luty 2022	Zatrzymanie obywatela Hiszpanii pochodzenia rosyjskiego, dziennikarza, podróżującego m.in. do stref objętych konfliktami zbrojnymi. W Polsce docierał do informacji m.in. na temat bezpieczeństwa i obronności RP; został zidentyfikowany przez polskie służby jako oficer GRU.
maj 2021	Zatrzymanie obywatela RP, Janusza N., który na zlecenie rosyjskiego wywiadu próbował dotrzeć do polskich oraz zagranicznych polityków, w tym pracujących w Parlamencie Europejskim.
Szwecja	
listopad 2022	Zatrzymanie małżeństwa Rosjan podejrzanych o szpiegostwo przeciwko Szwecji i Stanom Zjednoczonym oraz nielegalne pozyskiwanie technologii dla rosyjskiego przemysłu zbrojeniowego.
wrzesień – październik 2022	Zatrzymanie dwóch obywateli Szwecji (braci) urodzonych w Iranie w związku z przekazywaniem rosyjskiemu wywiadowi informacji dotyczących służb wywiadowczych Szwecji w latach 2011–2021 (jeden z nich pracował w wywiadzie wojskowym, w komórce zajmującej się szwedzkimi funkcjonariuszami).

BIULETYN PISM

Węgry	
wrzesień 2022	Skazanie Béli Kovácsa (posła do PE z partii Jobbik w latach 2009–2017, obecnie mieszkającego w Moskwie) na pięć lat więzienia za szpiegostwo na rzecz Rosji. Według aktu oskarżenia w latach 2012–2014 przekazywał rosyjskim służbom specjalnym w Budapeszcie dokumenty dotyczące polityki energetycznej, wyborów do Parlamentu Europejskiego i węgierskiej polityki.
Włochy	
marzec 2021	Oskarżenie Waltera Biotta, pracującego w sztabie generalnym marynarki wojennej Włoch, o przekazywanie rosyjskiemu wywiadowi tajnych dokumentów, w tym dotyczących NATO.
sierpień 2020	Oskarżenie francuskiego podpułkownika, posiadającego powiązania rodzinne w Rosji i stacjonującego w bazie NATO we Włoszech, o szpiegostwo na rzecz Rosji.

Źródło: Opracowanie własne PISM, 2023.